

KIRGIZLARDA EVLİLİK VE AİLE

Giriş

Kırgız ailesi, başka toplumlardaki aileler gibi bir çok değişime uğramıştır. Toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi aile yapısını da değiştirmiştir. Kırgız ailesinin kökeni eski ilkel çağa gitmektedir ve onun temeli üzerinde somaki kabileler ve Kırgız kavmi ortaya çıkmıştır.

Ataerkil ilişkilerinin uzun süre yaşamasından dolayı Kırgız toplumunda akraba ilişkileri hakim duruma gelmiştir. Akraba ilişkileri düzeninde iki ayırım göze çarpmaktadır (ABRAMZON, 1990). Baba tarafından akrabalık, buna "atalaş" akrabalar denilir ve anne tarafından akrabalık, buna "catındaş" veya "gindiktaş" akrabalar denilir (ABRAMZON, 1946). (catın Kırgızca'da rahim demektir, gindik ise göbek demektir.) Akrabalığın esası eskiden beri baba tarafından gelmektedir. Kamuoyunda resmi olarak bu akrabalık daha yasaldır, fakat günlük hayatta ana akrabalarına daha fazla önem verilir. Diğer bir deyişle bu akrabalar daha yakın sayılır. "Atalaştan altoo bolğonço, eneleştan ekö boş" gibi Kırgız atasözü buna en iyi bir örnektir (Babadan altı akraba olacağına anneden iki tene olsun). Bunların dışında üçüncü akraba ilişkileri evlilikten türemiş nikah akrabalığıdır. Bu ilişkilere "kuda-söök" denilir (Kuda dünür, söök kemik demektir).

Akrabalığın yakınlık kökenlerini belirtmek için "karındaş uruğu" terimi kullanılır. (Karındaş kardeş demektir. Karından gelir. Uruk boy, soy, kabile anlamına gelir).

Akrabalık sistemi evlenme kurallarına çok bağlıdır. Çiftlerin evlenmesinden kabile içindeki kurallara uymak şartı (KİSLYAKOV, 1969; 8). Mesela bir erkeğin aynı kabilenin kızıyla evlenebilmesi için kızın ondan yedi babalık (en azından 8) mesafede bulunması şartı. Fakat bu mesafe yasaklamaları kabilelere göre değişiyordu. Mesela "Çerik" kabilesinde dört babalık mesafede nikah yapılabilirdi.

Kırgızlarda teyze çocukları ile evlenme (ceen) çok yaygındı. Anne tarafından kuzenler ve kız kardeş çocukları arasındaki evlenmeler toplum tarafından teşvik edilirdi.

Başlık Parası İle Evlenme (Kalın)

Kırgızlarda evlenme yapılabilmesi için

Gülniza AYNAKULOVA

Gazi Ü. Sos. Bi. Ens. Tarih B. Doktora Öğrencisi

"kalın" vermek en önemli koşuldur. Eskiden kalının ölçüsü çok büyük olduğundan toplumun bazı tabakaları, yeterli hayvanları veya maddi serveti olmadığından bu beraberlikten mahrum kalırlardı. İlimi araştırmalara göre, kalının ortaya çıkış zamanlarda kızın babasına ve ailesine değil, mensup olduğu boya verilirdi. Sonradan daha dar akraba çevresine ve babasına verilmeye başlanmıştır. Kalın aynı zamanda damadın bir tek babasından değil, bütün akraba grubundan toplanırdı (Gelin alacak aileye bir sosyal yardım niteliğinde). Sonra bu adet kabile soyluları tarafından düğün vergisi durumuna getirilmiştir. Özellikle soylu gelinin akrabalarına düğün hediyesi olarak sunulurdu. Buna misal olarak meşhur "Manas" destanından bir parça alabiliriz:

.. *Kırk çoro geldi deyt*
Kırk cüz cılkı aydap geldi:
"Bu nemeni cılkılar?
Cakıptın elge salgan salığı
Aydap gelgen kalını."

(RADLOV, 1885; 95).

Kırk çoro gelmiş
Kırk yüz at sürüp getirmiş
Bu hangi atlar?
Çakıp 'in ilden alan vergisi
Kırk çoronun Kanıkey için
Sürüp getirdiği kalını.

Kırgızlarda göçebeliğin uzun sürmesi ve ataerkil ilişkilerin kalıntılarının daha fazla olması, bu eski adetlerin devam etmesine neden olmuştur. Günümüzde bile Orta Asya ülkelerinde kalın ile evlenme adetleri muhafaza edilmiştir. Kalının miktarı, kız ve erkek taraflarının moda ve sosyal durumuna bağlıydı. Zengin tabakalar (bay ve manaplar) için başlık parası çok büyük orana yükselirdi. Orta halli ve fakirlerinki birkaç tane hayvana kadar düşerdi. Anne ve baba kızları için zengin koca bulmaya çalışırlardı, ama erkek çocukları için güzel olmasa da fakir kız bulmaya çalışırlardı. Çünkü onlar için daha az kalın istenirdi. Kalın ödemeye bir tek damadın babası değil, onun akrabaları da katılırdı. Aynı zamanda alman kalın da akrabalar arasında paylaşılırdı.

Kalın olarak genelde hayvan verilirdi. Zengin göçmenlerde bu hayvanlar dokuzlu halinde verilirdi. Mesela: 9 at, 9 inek, 9 koyun, 9 ke-

çi...Bazen kalın para veya tahıl olarak da verilirdi (Mesela çiftçiler için). Kaşgarlı Kırgızlarda gümüş külçesi (cambı) olarak da verilirdi. Dar gelirli aileler için hiç hayvanı olmayan "Catakçılar" için kalın ödemek çok ağır gelirdi. Bazı aileler düğün harcamalarından harap olurlardı. Ancak yakın akrabalarının yardımı veya kalın ödemenin uzatılması bu sonuçtan kurtarırdı. Nikah anlaşma gününden gelinin damadın ailesine taşınma gününe kadar ki süre, bazen yıllarca uzardı. Özellikle rençperler, çobanlar ve yersiz-malsız fakirler için kalın çok ağır gelirdi. Onların bazıları kalın parasını toplayamadığından ailesiz ölürlere veya uzun yıllar boyunca ertelemek zorunda kalırlardı.

Karşılıklı olarak kızlara çeyiz verilirdi. Çeyizin miktarı kalından az olurdu. Genelde kalına göre çeyiz de değişirdi. İyi gelirli anne-baba kızına bir tek elbise ve ev eşyaları değil, çadır ve kocasına varabilmesi için at da verilerdi. Çeyize "sep" veya "giyit" denilirdi. Evlendikten soma 1-3 sene içinde kızın "Ençi'si" yani "ülüşü" verilirdi. "Ençi" ile sep tamamlanmış haline geliyordu. İkisi beraber hemen hemen kalın'ın oranına yaklaşırdı. İyi gelirli insanlarda giyit bol verilirdi. Ençisiyle beraber bazen kalını bile aşardı. Giyit genelde çeşitli elbiselerden, ziynet eşyaları halı, keçe ve eşyalarından, ençi ise hayvanlardan oluşurdu. Kızın ençisi giyitinden bir veya iki sene sonra kızın çadırına götürülürdü. Fakat yukarıda söylediğimiz gibi maddi durumuna göre ençi'nin oranı da değişirdi. Durumu zayıf olanlar ençi'yi hiç vermezlerdi. Bunlar kız için gelen kalını genelde giyit için harcarlardı.

Kalın ve giyit (veya sep) dışında iki taraf karşılıklı olarak bir miktar parayı hediyeler için harcarlardı. Mesela: Kızı istemeye geldiğinde, damadın kızı ziyaretinde ve bütün düğün merasimlerinde karşılıklı hediyeler verilirdi. Hediyeleşme harcamalarında yalnız baba tarafından akrabalar değil, anne tarafından akrabalar da bulunurdu. Aynı zamanda alınan hediyeler de bu akrabalar arasında paylaşılırdı.

ESKİ EVLENME ÇEŞİTLERİ

1. Beşik Kertme

Kırgızlarda henüz doğmayan çocukları evlendirmeye adeti çok yaygındı. Bu zaman anne-baba "Bel Kuda" olarak adlandırılırdı. (Bel, bel; kuda,

dünür demektir). Yani çocuk henüz annesinin belindeyken kudalaşmış oluyorlardı, veya küçük çocukları henüz beşikteyken kudalaşıyorlardı. Bu sırada kudalar "beşik kudalar" oluyorlardı. İki durumda da kalın veriliyordu. Fakat onun ödenmesi kız ,büyüyüp, kocasının evine taşınmaya kadar uzatılırdı. Kız ve oğlan reşit olunca düğün yapılırdı. Meşhur "Manas" destanında bu adet çok açık, güzel bir şekilde anlatılmıştır. Destanda Manas Atgan hakimiyle "Bel kuda" oluyorlar. Belli bir zaman sonra "Manas erkek çocuklu oluyor (Semetey), ötekisi de kız çocuklu oluyor /Ayçürök). Çocuklar nişanlanıyorlar ve sonra evleniyorlar.

2. Nişanlıların Nikahtan Önceki Görüşmeleri

Evlenme döngüsünün içinde Kırgızlarda eskiden nişanlıların nikahtan önceki görüşmeleri vardı. Damadın nişanlısı ile evlenmeden önce görüşmeleri (güyöö, veya güyöölöp baru denilir) Kırgızların güney bölgesi hariç, bütün bölgelerinde bu adet mevcuttu. Kırgızların güney tarafları bu adeti kendi özellikleriyle yapıyorlardı. Güyöölöp baru (güvey olarak varmak) evlenme geleneğinin en eski kalıntılarındandı, fakat bazı ekonomik sebeplerden dolayı adet sürdürülüyordu. Bu görüşmeler genelde damadın kalın ödeme sürecine rastlardı. Güvey, kalının tüm miktarını ödemeyince gelini evine götüremezdi ve nikah hakkını açık kullanamazdı. Kalın ödeme süresi, özellikle az gelirli tabaka için çoğu zaman uzun süreye uzatılırdı. Damat kalını yavaş yavaş, parça parça öderdi. Bu adet aslında evlilik hayatının başlangıcı sayılır. Resmi olmayan bu evlilik hayatı kamuoyunda teşvik edilirdi. Nişanlıların cinsi ilişkileri yasal kabul edilirdi. Toplum ve dini geleneklere ters gelmiyordu.

Zaten erkeğe nişanlı değil "güyöö" denilmesi (güvey, damat demektir), güyöölöp banıs'u (güveylek, damatlık yapmak) bu adetin kendi adı gösterdiği gibi erkeğin kızın ailesi tarafından kabul edildiğine işarettir. Kızın küçük kardeşleri güveye cezde (enişte) derler. Enişte karısının küçük kız kardeşlerine "baldız" der ve küçük erkek kardeşlerine "kayni", "kayın ini" der.

Kızın annesi bu görüşmelerden haberdar oluyor, hatta bu görüşmelere yardımcı oluyordu. Babasının da bilgisi oluyor, fakat adete göre bil-

memiş gibi davranıyordu. Aynı zamanda damat geleneklere göre "Kaynene" ve "Kaynatasına" karşı kaçınılmalı, kendisini onlara göstermemelidir. Evlenme döngüsünde imam nikahının ortaya çıkışı Kırgızlarda İslamiyetin yayılışı ve evlenmenin dini onaylanmasıyla alakalıdır.

Damatla kızın görüşmeleri kızın babasının oturduğu yerde oluyordu. İlk görüşmeden soma damat artık açık açık gidip gelebiliyor. Yol her zaman açıktır. Fakat kızın aile büyükleriyle karşılaşmama kuralı izlenmelidir.

Evlilik Anlaşmasının Başka Çeşitleri

1. Evlilik anlaşmasının daha başka bir çeşidi mübadele evliliğidir, yani akrabaların karşılıklı alış-veriş yapmalarıdır. Bu münasebette anne-babalar "Kayçı-kuda" oluyorlar (çapraz dünürler demektir). Kayçı-çapraz, makas demektir. Aileler kızlarını karşılıklı birbirlerine veriyorlar veya birisi kızını veriyor, alan kimse de kendi kız kardeşini dünürün erkek kardeşine veriyor...vs.

2. Kalın ödemeye maddi durumu hiç uygun olmayan, yardım edebilecek kimsesi olmayan fakir rençperler için evlenmenin daha başka bir türü mevcuttur. Bu çalışarak ödeme anlaşmasıdır. Erkek çocuğu olmayan, erkek iş gücüne muhtaç olan birisi böyle bir erkeği evine alır, ondan sonra güvey yapardı. Buna "güç güyöö" denilirdi (güç güvey demektir). İki-üç sene onlarla beraber yaşayarak çalışırdı ve kızın kalınını öderdi. Böylece kızı kendi evine götürme hakkını kazanırdı.

3. Evliliğin daha başka bir çeşidi "Kız alakaçu"dur (kız kaçırma). Bu çeşide eskiden az rastlanırdı. Erkeğin kalın için parası yeterli değil se ilk başta biraz öderdi ve sonra kızla anlaşmaya vararak onu kaçırdı. Bu sırada erkeğin babası gidip kızın babasından af dilemek zorunda kalırdı. Bu af dilemeye "Aldına tüşü" denilir. Elde edilen barıştan sonra kızın annesi karşı tarafa gider ve kızının çeyizini teslim ederdi. Erkek "Kaçırma yöntemim" ancak erkeğin akrabaları nüfuzlu kimselerse ve yardım edebileceklerine eminse kullanabilirdi. Erkek tarafı kız istemede başarılı olamamışlarsa veya kızın anne-babası bu evliliğe karşılıksa bu yöntemi kullanmak zorunda kalı yorlardı. Kızın zorla evine geri götürülmesi, gü vey ve akrabaları için bir hakaret, rezalet sayılırdı.

Onun için kızı erkek tarafından en etkili birisini evine yerleştirilirdi. Genelde bu iş iki tarafın barışa gelmesiyle biterdi. Fakat bu olaylarda kalının daha fazlası istenirdi.

Kaçırma yöntemi çok az kullanılırdı. Çünkü bu, kavgalara kabileler arası çarpışmalara kadar varırdı. Kabile düşmanlığını yaratır ve bazen en kötü sonuçlarla tamamlanırdı.

Evlenme Törenleri

Evlenme töreninin ilk hareketi, erkek tarafının kızın ailesine dünürçülerini göndermeleri ve kızı istemeleridir. Sonraki güveyin anne-babasının ziyareti, nişanın resmi olarak yapılacağıın işaretidir. Nişandan sonra iki taraf kalının miktarını konuşur ve anlaşma yapılırdı. Kalının bir ölçüsü ödenince yukarıdaki anlattığımız "güyöölö" adeti, evlenme töreninin bir parçası olarak yerine getirilirdi. Bunun dışında nişan ve düğün arasındaki süre içinde (yani kalının ödenmesi ve kızın çeyizini hazırlama süreçlerini kapsayan dönem) aileler birbirlerine ziyarete giderler, karşılıklı hediyeler verirler ve düğün ziyafetine hazırlık görürlerdi.

Düğün ziyafeti kızın babasının oturduğu yerde yapılırdı. Düğünden bir gün önce ve düğün sırasında çeşitli törenler yapılırdı. Düğün bayramında bir sürü musiki, oyun ve eğlenceler yapılırdı. Bunların bazıları şunlardır: 1. Kız tarafları güveyden ve akrabalarından çeşitli bahanelerle fıdyelik hediyeler talep eder. 2. Misafirlere un serpilir veya süt, yoğurt sıçratılır. 3. Damat tarafının getirdiği erzak sandığı soyulur. 4. Kudaların getirdiği hediyeler dağıtılır ve kızın anne-babasından razılığı, hayırlık duası istenir. Bunun için dokuz yemek çeşidini, elbiseler ve ziynet eşyalarını getirirlerdi. 5. At yarışları yapılırdı. 6. At üstünde güreş ve yayla güreşleri, 7. Ulak oyunu (at üzerinde oğlak çekişme oyunu), 8. Gençlerle oyunu yapılırdı. 9. Damadın gelini görmesi töreni yapılır. 10. Damada yeni kıyafetler giydirilir. 11. Damatla gelini simgesel olarak bağlarlar. 12. Damatla gelinin yere mihlanmış kementi çekme yarışları yapılır. Bu oyuna "Töşök talaşu" denilir (Döşek, yorgan dalaşı). 13. Çiftler için özel düğün çadırı kurulur ve düğün yatağı hazırlanır. 14. İslami nikah yapılır. 15. Çeyiz gösterisi olur ve damat tarafı çeyizi gözden geçirirler. 16. Kızın annesi ve akrabaları ile vedalaşması yapılır.

Bütün bu merasimler, gelinin damadın ailesine taşınması ile bitiriyordu. Fakat misafirler gittikten sonra damat resmi olarak kayınpederinin evinde, ayılında kalırdı (5-15 gün) ve bundan sonra gelini götürürdü. Bazı kabilelerde kız kendi ailesinde 5-6 aya kadar kalırdı. Damat bu süre içinde gidip gelir, onunla beraber kalırdı.

Gelin kocasının ailesine geldiğinde damat tarafından yapılan ilk tören, gelini tanıştırmaktır. Buna "gelini otko girgizü" denilir. Gelinle damadı bütün akrabaları misafir ederler ve tanışır. Bundan sonra kaynane ve kaynatası gelinin ençisini verirler. Yani geline ait olan payını, ayrı bir aile kurabilmeleri için lazım olan eşyaları verilir. Geline "'ökül ana" ve "ökül ata" tayin ederler. "Ökül apa, ata" damadın köyünden bir ailenin geline ikinci anne-babası olarak verilmesidir. Gelin belli bir dönem sonra kendi ailesine ziyarete gider ve bu da evlilik töreninin sonu olur. Ziyaret birden üç aya kadar devam eder. Dönerken babası, kızına "ençi" olarak hayvan veya eşya veririrdi.

Aile Çeşitleri, Yapımı ve Sayısı

Kırgızistan'da 1920 yıllarında yapılan ilmi etnografik araştırmalara göre, XIX. yüzyıl sonuna doğru ve XX. yüzyıl başlarına kadar iki aile çeşidi mevcuttu. Bunlar: Anne-baba ve küçük çocuklardan oluşan küçük aileler ve 50-100 insandan oluşan büyük aileler "Çon üy" idi. Yaşlı "aksakalların" araştırmacılar göre Kırgızların Rusya'nın bünyesine iltihak edilmesinden önce ve bu dönemlerde "Çon üy" Kırgızların tipik ailesindenmiş. Bu büyük ailelerin bünyesini anlatmak için kayıt edilen etnografik malzemelerden birer örnek alalım. Bunlardan biri "Monoldor" kabilesinin "Baki" boyuna mensup Canıbekov'un ailesi iyi bir örnektir. Aile aşağıdaki şahıslardan ibaretti:

1. Aile reisi ve onun dört karısı,
2. Dört oğlu ve üç gelini,
3. Sekiz torunu,
4. Canıbekin küçük erkek kardeşi ve iki karısı,
5. Dört oğlu ve beş kızı,
6. Dört gelini ve altı torunu.

Bunların dışında ailenin altı işçisi de aile mensuplarından sayılıyorlarmış. Yani Canibekov'un ailesi üç nesle ait 48 kişiden oluşuyordu. Ekonomik durumuna göre, iyi gelirli tabaka mensuplarından denilebilir. Onun 2000 koyunu, 600 kısırağı, 60 büyük baş hayvanı ve 30 devesi varmış.

"Çoro" kabilesinin "Kokçogöz" boyuna mensup Botogarin ailesi:

1 Aile başı ve karısı, 2. Beş oğlu ve üç kızı, 3. Yedi gelini, 4. Yedi torunu, 5. Torunun karısı ve oğlu, 6. Akrabalarından dul kadın, 7. Onun iki çocuğu, 8. Sekiz işçisinden ibaretti.

Botogar'ın ailesi 37 kişiden oluşup dördüncü nesilden de birisi vardır. Ailenin serveti: 1000 koyun, 500 kısırak, 30 deve ve 30 büyük baş hayvandan ibaretti.

Toktonazar'ın ailesi 15 kişiden ibaretti: 1. Kendisi ve iki karısı, 2. Altı oğlu ve iki kızı, 3. Üç gelini ve bir torunu. En büyük oğlu İmannazar 42 yaşındaydı ve en küçük çocuğu 5 yaşındaydı. İmannazar'ın haricinde oğullarının hepsi babasıyla yaşıyordu. Ailenin genel serveti: 150 koyun, 20 kısırak, 10 büyük baş hayvan ve 2 deve. Ailenin hayvanları ve hazinesi ortaktı. Bunların başında aile reisi duruyordu. Her şeye aile başçısı komuta ediyor ve onun sözü bir yasa gibiydi.

Büyük aile yapısını öğrenmek için yukarıda sayılan ailelerin birini örnek olarak alalım.

Toktonazar'ın Ailesi:

Bütün ekonomik hayat ve aile işleri Toktonazar'a aitti. Oğullarından en akıllı ve gelişmiş birisi, Abdrasul onun yardımcısıydı. Abdrasul bir tek babasının yardımcısı değil, aile işlerinin dışında cemaatin toplantılarında ailenin adına konuşup kendisi karar verebiliyordu. Halbuki Abdrasul, Toktonazar'ın büyük oğlu değildi. Ailenin karar vereceği durumlarda bütün aile mensupları Abdrasul'un talimatlarına uyarlardı.

İmanazar, Toktonazar'ın büyük oğlu idi, kendi ailesi ile (küçük ailesiyle) babasından ayrı yaşıyordu. Fakat büyük oğul olduğu için bu üstünlüğü kullanarak gerekli durumlarda aile içi sorunlarını yaşlı babası ve kardeşi Abdrasul ile konuşup, tartışabiliirdi. Mevsimlere göre hayvan sürüsüyle ya baharlık yaylalarda (böksö) ya yazlık

(cayloc), ya da sonbahar (güzdöö) yaylalarında bulunurlardı. Kışın uzak yaylaya (Otor, kıstoo) giderdi. İmannazar, büyük oğlu olmasına rağmen Abdrasul kadar akıllı ve zeki olmadığından, babasının yardımcısı olamamıştır.

Toktonazar'ın diğer oğulları evdeki erkek işlerini yaparlardı. Mesela; odun hazırlama, tarla işleri, sulama, ürün toplama, kuru ot hazırlama vs. Toktonazar, oğullarına ve ailenin kadınlara talimatlar verirdi. Mülkiyet alım satma işleri, erzak temin etme işleri, çocukları evlendirme gibi sorunlar aile reisinin kararı altındaydı. Adetlere göre aile başçısı, başka bütün diğer aile mensuplarını azarlayabilir, hatta ceza bile verebilirdi. Onun emrini yerine getirmediği veya ona karşı çıktığı için her şahsı aile mensupluğundan çıkarabilirdi. Babasının sözünden çıkan oğul, küçükük payı ile aileden atılabilirdi.

Toktonazar'ın birinci karısı ("baybiçe" denilir) ev işlerine başkanlık yapardı. Gelinlerine ve kızlarına talimat verirdi. Onlara dokuma, dikiş, nakış işlerini, yemek pişirmeyi öğretirdi. Yemeğe erzakı baybiçe verirdi. Misafir karşılamak ve ağırlamak, onlara özel yemek hazırlamak onun yönetimi altında idi. Baybiçe'nin daha önemli bir görevi, kızların ve gelinlerin ahlakını kontrol altına almak, onlara terbiye ve nasihat vermektir. Baybiçe bütün aile kadınlarını ve kocasının ikinci karısını bile (Baybiçe'den sonraki kanlara "Tokol" denilir) azarlayabilirdi. Tokol her zaman baybiçenin tabiiyetindeydi. Ailede baybiçe çok büyük bir nüfuza sahipti. Baybiçe bir tek aile reisine boyun eğdi.

Bütün ev işlerini gelinler ve kızlar yapardı. Ailenin iç yapısı ve üyelerinin ilişkileri, ailenin adetlerinden daha iyi belli olur. Mesela mensupları sıkıca belirlenmiş olan kendi yerlerine otururlardı. Bu kurallar küçükten öğretilirdi ve icabında bu kurallara kendiliğinden uyulurdu. Kurallar fakir ve zengin ailelerde hiç kusursuz sürdürülürdü.

Geleneklere göre, girişin karşısındaki en şerefli yere (ona "Tör" denilir) reis otururdu. Onun sol tarafında baybiçe otururdu. İkinci karısı yani tokol, kapıya yakın yerde, kazanın yanında otururdu. Baybiçenin yanında kızları, onlardan sonra kocalarının yaş sıralarına göre gelinler otururlar-

di. Toktonazar'ın sağ tarafında yaşlarına göre oğulları otururlardı.

Kazanın hemen yanında Toktonazar'ın en küçük gelini otururdu. Gelin tokolun gözleri altında kazandaki yemeği çıkarırdı. Yemek belli merasimler ve kuralların uygulanmasıyla paylaştırılırdı.

Misafirler geldiği zaman bu düzen bozulurdu, ama büyüklük sıralaması her zaman muhafaza edilirdi. Misafirlerin büyüğüne aile reisi kendi yerini verirdi. Geri kalan misafirler Tör'ün sağ tarafına yerleştirilirdi. Reis ve karısı misafirlerin sol tarafına otururlardı. Kızlar ise girişin sağ köşesine yerleşirlerdi. Bu köşe şerefli yerlerden sayılır, çünkü bu yerde bütün yorganlar katlanıp koyulurdu. Ona "Cüktun bırççu" yorgan köşesi denilirdi. Kızlardan sonra sırayla diğer aile mensupları otururlardı.

Mülkiyet sahibi şüphesiz aile reisi idi. Onun onayı olmadan hiç kimse mülkiyetin küçük parçasına bile tasarruf edemezdi. Aile reisi öldüğü sırada yerine büyük oğlu geçirdi. Fakat büyük oğlu uygun, layık değilse, onun yerine oğullarından en akıllısı ve en uygunu geçirdi. Buna göre Toktonazar'ın yerine Abdrasul geçecekti. "Küçük kardeşin düzeni daha iyi biliyorsa onu ağabey yerine kabul et", gibi Kırgız atasözü buna iyi bir örnektir.

Ev sahibi hayattayken mülkiyet bölüştürme sorunu ortaya çıkarsa reis, her oğluna kendi paylarını ayırırdı. Eğer mülkiyet bölüştürme reisten sonra oluyorsa genelde taksimatı soy asilleri veya manaplar yaparlardı. Bu durumda mülkiyetin büyük parçasını büyük oğluna verirlerdi ve diğer oğullarının büyüklük sırasına göre paylanırlardı. Eğer aile reisini dul karısı (anneleri) hayatta ise en küçük oğlunun payı diğerlerine nispeten daha büyük olurdu. Çünkü anne, adetlere göre en küçük erkek çocukla kalırdı. Her çocuk için özel bir mülkiyet bölme kuralları yoktu.

Kızlar mülkiyete sahip olamazlardı. Aksine kendileri, ağabeyleri için geliri bir kaynaktı. "Kız çocuğu kırk attır" deyimini iyi örneklerden olur. Kız evlendikten iki-üç sene sonra ağabeyleri ona "ençisini" verirlerdi, fakat vermek zorunda da değillerdi.

Yukarıda anlatılan aile yapısı ve gelenekler XX. yüzyıl başına doğru bozulmaya başlamıştır. XX. yüzyılın yirmilerindeki tam yerleşik hayata geçiş sürecinden sonra, bazı kalıntılar hariç kaybolmuştur. N. H. Kalemin, S.M. Abramzon gibi alimlerin ilmi araştırma sonuçlarına göre, bu büyük ailelerin bozulmaya başlama sebepleri şunlardır:

1. Çarlık Rusya'nın bünyesine iltihak edildikten sonra sıkı rejimlerden dolayı kabileler arasındaki iç mücadelelere, akınlara ve yağmacılığa son verilmesi.

2. Çarlık Rusya'nın tam sömürgecilik siyaseti.

3. 1916 yılında Kırgız ve diğer Orta Asya milletlerinin Çarlık Rusya'ya karşı çıkan milli isyanından sonra arkasından düzenlenen Rus cezalandırma seferi ve tedbirlerinin acı sonuçlarından dolayı toplumun yoksullaşması ve harap edilmesi.

4. Meta-para ilişkilerinin hızlanmasıyla ortaya çıkan özel mülkiyet muameleleri.

Anlattığımız büyük aileler, küçük Kırgız aileleriyle aynı sırada yaşıyordu. Yukarıda kullanılan "Çon üy"-büyük ev, "Çon Kazan"-büyük Kazan terimlerinin anlamı, bir evde yaşayan aile mensupların değil, baba evinden ayrılan kendi ailesine sahip olan oğulların "Baba evini" ifade etmektedir. Aile resinin ölümünden sonra baybiçenin küçük oğluya yaşadığı eve "Çon üy" denilirdi. Yani çocukların doğduğu ve yetişip büyüdüğü evi ifade etmektedir. Kırgız geleneğine göre, oğul, evlendikten sonra 1-2 sene içinde evden ayrılırdı. Fakat bütün çocuklar büyük evde toplanır, beraber yemek yerlerdi. Onların kendi çadırları baba evinin etrafında, yani "Çon üye" yakın mesafede bulunurdu. Beraber ortak mülkiyete sahip olurlardı. Bu büyük ailelerin ekonomik durumu küçük ailelerden daha iyi oluyordu. Aile başında tabi olarak ailenin babası bulunurdu. İşte bu ailelere "Çon aile" denilirdi. Günümüzdeki Kırgızların, bütün Türk kavimlerinde yaygın olan anne-babaya bağlılık, sıcaklık, büyüklere olan saygı ve hürmetin kökeni, eski göçebe hayattan kalan dedelerimizden gelen adetlerden kaynaklanmaktadır, dersekyanlış olmaz.